

مقدمه

ای خدای پاک و بی‌انباز و یار
دست گیر و جرم ما را در گذار
گر خطا گفتیم اصلاحش تو کن
مصلحی تو ای تو سلطان سخن
(مثنوی 692/2 و 695)

خدای بزرگ را سپاس می‌گوییم که دیگر بار توفیق رفیق راه کرد تا بعد از وقفه‌ای ناخواسته جلد دوم از مجموعه کتاب‌های تاریخ ادبیات ایران پایان پذیرد. تألیف تاریخ ادبی کاری بس سخت و دشوار است بدان جهت که قلمرو آن بسیار گسترده و عوامل و عناصر مؤثر در آن متعدد و متنوع است. در تدوین کتاب تاریخ ادبیات باید برای تحقق اهداف تعیین شده میان این عوامل و عناصر، ارتباطی جامع و منسجم به وجود آورد. برای انجام این کار ضروری است شاخص‌ها و اصولی تعیین شود تا بر اساس آن‌ها میزان توجه به هریک از این عوامل و چگونگی ارتباط آن‌ها با یکدیگر و نقش هریک از این عوامل به تنهایی و در پیوند با یکدیگر در تحقق اهداف مورد نظر معلوم شود. بر پایه این مبانی باید به پرسش‌های بسیاری در این قلمرو تحقیقی پاسخ گفت. وقتی کتاب تاریخ ادبیات برای دوره‌های درسی در سطح کارشناسی تألیف می‌شود موانعی چون مجال محدود دانشجویان در یک مقطع تحصیلی و متناسب نبودن دوره تحصیلی آن‌ها با گستردگی موضوع تاریخ ادبیات و تعدد و تنوع عناصر ذی‌ربط در این قلمرو تحقیقی تنگناهای دیگری پدید می‌آورد که تألیف تاریخ ادبی را دشوار می‌سازد.

در تألیف این کتاب مانند جلد نخست هدف آن است که دانشجویان کارشناسی زبان و ادبیات فارسی با بخش دیگری از تاریخ ادبیات ایران آشنا شوند. بدین جهت، در طراحی هدفمند در این کتاب دوره‌های ادبی، نویسندگان و شاعران تأثیرگذار هر دوره و آثار آنان در بستر تاریخی معرفی و پیوند آن‌ها با مسائل سیاسی، اجتماعی، علمی و فرهنگی، تبیین و زبان و سبک آنان تحلیل و نمونه شعر و نثر هریک برای آشنایی دانشجویان آورده شده است.

این کتاب در قالب ساختاری دیگر به عنوان فصل اول کتاب تاریخ ادبیات (2) به عنوان منبع درس تاریخ ادبیات (2) در سال 1389 توسط سازمان «سمت» انتشار یافت که یک دوره تاریخی از سال 432 ه. تا پایان دوره تیموریان را دربر می‌گرفت. بدین سبب که در برنامه درسی جدید دوره کارشناسی رشته زبان و ادبیات فارسی مصوب شورای برنامه‌ریزی آموزشی عالی در سال 1390 شمار درس‌های تاریخ ادبیات افزایش یافت و درس تاریخ ادبیات (2) به دو درس تاریخ ادبیات (2) و تاریخ ادبیات (3) تقسیم شد این ضرورت پیش آمد که محتوای این کتاب نیز بازنگری شود و با سرفصل‌های جدید این دو درس انطباق یابد. بدین جهت کتاب تاریخ ادبیات (2) انتشار یافته در سال 1389 به دو کتاب تاریخ ادبیات (2) و (3) تقسیم شد. این موضوع موجب شد که فرصت مناسبی فراهم آید تا ضمن مجزا ساختن این دو کتاب درسی در ساختار آن‌ها نیز تجدیدنظر شود و این دو کتاب با طرحی تازه انتشار یابد. به توفیق الهی در مرحله اول این کتاب با عنوان تاریخ ادبیات (2) به عنوان منبع درس تاریخ ادبیات (2) انتشار می‌یابد و ان شاء الله در آینده نزدیک تاریخ ادبیات (3) نیز آماده چاپ می‌شود. کتاب تاریخ ادبیات (2) منطبق با سرفصل‌های این درس دوره تاریخی

432 هـ . تا حمله مغول را دربر می‌گیرد و شامل سه فصل است. در فصل اول وضعیت سیاسی فرهنگی و ادبی این دوره تبیین می‌شود. در فصل دوم نثر فارسی و در فصل سوم شعر فارسی از آغاز دوره سلجوقیان تا حمله مغول بررسی و تحلیل می‌گردد.

برای آنکه امکان دسترسی به منابع برای مطالعه بیشتر دانشجویان فراهم شود پی‌نوشت‌ها در پایان در بخشی مجزا آورده شده است. شماری نقشه و نمودار نیز بر مطالب کتاب افزوده شد تا دانشجویان با سهولت بیشتر ادوار تاریخی و ادبی را بازشناسند. بی‌تردید نقد و راهنمایی صاحب‌نظران و محققان فاضل، ما را در تکمیل این کار و ادامه راه یاری و مصمم‌تر می‌کند.

در تألیف کتاب همواره از راهنمایی و ترغیب استاد فرزانه حجت‌الاسلام و المسلمین جناب آقای دکتر احمدی رئیس محترم سازمان «سمت» برخوردار بوده‌ایم و به سامان رسیدن این کتاب و تألیفات دیگر در پرتو برنامه‌ریزی و کوشش‌های عالمانه ایشان و دیگر مسئولان و همکاران محترم در آن سازمان ممکن می‌شود. از آن بزرگواران سپاسگزاریم. کوشش‌های سرکار خانم دکتر همتیان را در بازخوانی متن و یادآوری نکات ارزشمند ارج می‌نهیم.

برای تایپ و صفحه‌آرایی این کتاب سرکار خانم خدیجه دهقانی و اعظم طغیانی و آقای سید مجتبی محمدی سعی وافر داشتند. از آن‌ها و همچنین دانشجویان و پژوهشگران ارجمندی که در تهیه فهرست منابع و نمونه‌خوانی متن زحمات فراوانی متحمل شدند به ویژه سرکار خانم دکتر معصومه محمدی و معصومه طاهری تشکر می‌کنیم. از کوشش‌های ارزشمند خانم مژگان امیری پریان برای بازخوانی و ویرایش فنی متن نیز سپاسگزاریم.

والسلام علیکم و رحمة الله و برکاته

مؤلفان

آبان ماه 1394